

Tadeusz OLEJARZ¹

OBRONA CYWILNA W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi, że obrona cywilna stanowi integralną część systemu obronnego państwa, jest jednym z filarów przygotowania obronnego społeczeństwa i kraju. W celu rozwiązania przedstawionego problemu badawczego dokonano analizy literatury oraz dokumentów normatywnych związanych z omawianymi kwestiami i zaprezentowano wybrane zagadnienia związane z systemem obronnym państwa oraz obroną cywilną. W pierwszej części artykułu omówiono podział systemu obronnego państwa, składający się z trzech podsystemów – kierowania, militarnego i niemilitarnego. W ramach tego trzeciego funkcjonuje obrona cywilna, oparta na I Protokole Dodatkowym do Konwencji Genewskich, ratyfikowana przez Polskę w 1991 r. W artykule zdefiniowano pojęcie obrona cywilna oraz przedstawiono ogólny cel jej funkcjonowania zapisany w Ustawie o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 2004 nr 241, poz. 2416, ze zm. Dział IV – obrona cywilna) z zadaniem: ochrony ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowaniem i udzielaniem pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałaniem w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków. W opracowaniu omówiono Plan obrony cywilnej, który służy ustaleniu, jakiego rodzaju zdarzenia mogą spowodować zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi, dla środowiska bądź dla innych wartości społecznych, a także określeniu, jakie należy podjąć działania, aby w maksymalnie krótkim czasie ograniczyć te zagrożenia, które w rzeczywistości wystąpią. Planowanie w obronie cywilnej angażuje całą administrację publiczną, obejmując pełną gamę zagrożeń.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, podsystem niemilitarny, obrona cywilna

1. WPROWADZENIE

Skuteczne przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom i wyzwaniom wymaga całościowego podejścia do bezpieczeństwa w skali międzynarodowej i narodowej². Należy podejmować wspólne działania dyplomatyczne, ekonomiczne i wojskowe dające większe, lepsze efekty; działania te muszą się uzupełniać poprzez kooperację (współpracę) i synchronizację w celu zidentyfikowania, zapobiegania i rozwiązywania konfliktów w ich wstępnej fazie³. Oznacza to również potrzebę szerszego podejścia do pojmowania bezpieczeństwa⁴ i nie tylko oparcia go na zdolnościach wojskowych i wysiłkach politycznych,

¹ Dr Tadeusz Olejarz, Zakład Nauk Humanistycznych, Politechnika Rzeszowska, Al. Powstańców Warszawy 8, 35-959 Rzeszów, tel. 17 743 23 37, e-mail: olejarz@prz.edu.pl.

² J. Marczak, *Powszechna ochrona i obrona narodowa*, [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, W. Jakubczak, AON, Warszawa 2008, s. 164.

³ Szerzej zob. J. Kukułka, *Kształtowanie nowego ładu międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, UW, Warszawa 1997.

⁴ L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2012, s. 77.

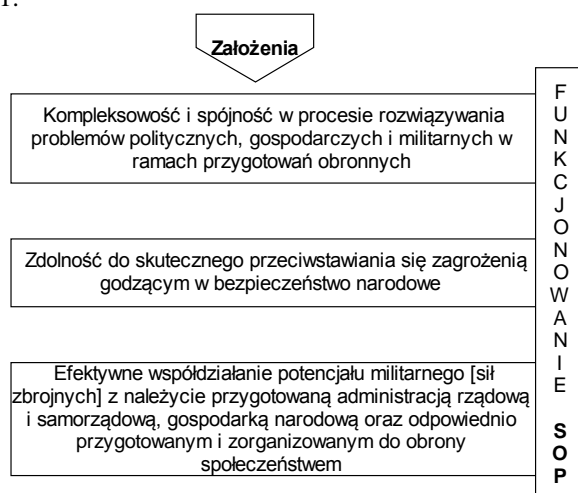
ale również uwzględnienia w jego ramach takich składników, jak pomoc gospodarcza, technologiczna czy edukacyjna⁵.

Szczegółowy katalog zadań obrony cywilnej zawiera „Pierwszy Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych”, sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r., który Rzeczpospolita Polska przyjęła 19 września 1991 r.⁶.

2. SYSTEM OBRONNY RP

System obronny państwa (SOP) stanowi skoordynowany zbiór elementów kierowania i elementów wykonawczych, a także realizowanych przez nie funkcji i procesów oraz zachodzących między nimi relacji⁷. System ten tworzą wszystkie siły i środki przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tych zadań zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane⁸. Organizacja i funkcjonowanie SOP oparte jest na przepisach powszechnie obowiązującego prawa, a także na postanowieniach wynikających z umów i traktatów międzynarodowych, których Polska jest stroną⁹.

Celem jego istnienia jest uzyskanie zdolności do prowadzenia w pełnym zakresie skutecznych, efektywnych i harmonijnych działań obronnych mających przeciwstawić się agresji militarnej. Funkcjonowanie SOP powinno się opierać na założeniach zilustrowanych na rysunku 1.

Rysunek 1. Podstawowe założenia funkcjonowania systemu obronnego państwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Z. Zamiar, P. Zamiar, *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa militarnego państwa*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 4/162 (2011), s. 92.

⁵ M. Brzeziński, *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Elipsa, Warszawa 2009, s. 38–39.

⁶ DzU 1992 nr 41, poz. 175.

⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. J. Pawłowski, AON, Warszawa 2002, s. 93.

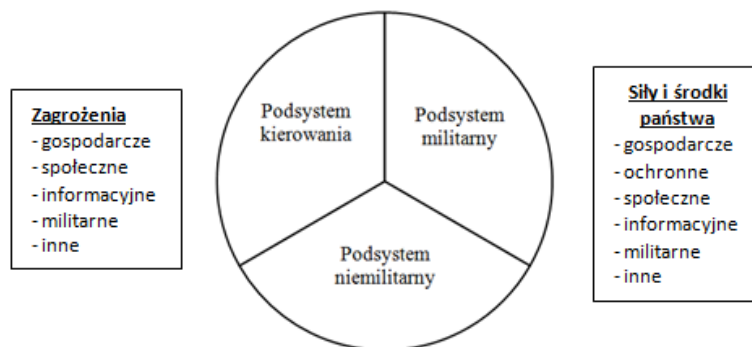
⁸ W. Kitler, *Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP*, Ergos, Warszawa 2002, s. 114.

⁹ *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej - strategia sektorowa do strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, Warszawa 2009, s. 12.

Według prof. dr hab. Bolesława Balcerowicza system jako skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych i materiałowych wzajemnie powiązanych i działających celowo powinien się składać z podsystemów. W punkcie 6 „System obrony” *Polityki bezpieczeństwa i strategii obrony RP* można przeczytać: „dla przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym, a także w celu realizacji zewnętrznych i wewnętrznych zadań obronnych, utrzymuje się w czasie pokoju i rozwija na czas zagrożenia i wojny system obronny RP”¹⁰.

System SOP składa się z trzech podsystemów¹¹:

1. podsystemu kierowania obronnością państwa – utworzonego z organów władzy i administracji publicznej wraz z obsługującymi urządami i niezbędną infrastrukturą oraz organów dowodzenia Sił Zbrojnych RP,
2. dwóch podsystemów wykonawczych:
 - a. podsystemu militarnego – utworzonego z Sił Zbrojnych RP,
 - b. podsystemu niemilitarnego (pozamilitarne struktury obronne) – utworzonego ze struktur wykonawczych administracji publicznej, przedsiębiorców oraz innych jednostek organizacyjnych.

Rysunek 2. Środowisko systemu obronnego

Źródło: opracowanie własne.

Podsystem militarny tworzą Siły Zbrojne RP. Wykonują one zadania wynikające z Konstytucji RP¹², Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP i Strategii Obronności RP, uszczegółowione w Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej RP oraz stosownych, narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Siły Zbrojne RP są apolityczne i podlegają cywilnej oraz demokratycznej kontroli¹³.

Pozamilitarne struktury obronne tworzą: administracja rządowa, samorząd terytorialny oraz inne podmioty i instytucje państwowe, a także przedsiębiorcy, na których nałożono

¹⁰ B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa*, AON, Warszawa 2007, s. 10.

¹¹ Szerzej zob. A. Nowakowska-Krystman, S. Olearczyk, *W poszukiwaniu źródeł sukcesu systemu obronnego państwa. Wstęp do badań*, „Bellona” XCIV/4 (2012), s. 46–50.

¹² DzU 1997 nr 78, poz. 483.

¹³ Szerzej zob. *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń podsystemu niemilitarnego w systemie obronnym RP*, red. W. Kitler, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2006, s. 24–32.

obowiązek realizacji zadań na rzecz obronności państwa¹⁴. Podsystem ten realizuje zadania obejmujące: zapewnienie sprawnego i bezpiecznego funkcjonowania państwa, zasilańie zasobami ludzkimi i materiałowymi Sił Zbrojnych RP oraz jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa¹⁵, zapewnienie ochrony i zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych ludności oraz tworzenie warunków do jej przetrwania¹⁶, a także zadania wynikające z obowiązków państwa-gospodarza (*Host Nation Support*), czyli cywilną i wojskową pomoc, świadczoną w okresie pokoju, kryzysu i wojny przez państwo-gospodarza dla sił sojusznicznych i organizacji NATO, które są rozmieszczone na jego terytorium lub przez nie się przemieszczają. Podstawą takiej pomocy są zapisy wynikające z bilateralnych i wielostronnych porozumień pomiędzy NATO a państwem-gospodarzem¹⁷.

Jednym z filarów, a zarazem integralną częścią SOP jest obrona cywilna z zadaniem przygotowania obronnego społeczeństwa i kraju.

3. ZADANIA OBRONY CYWILNEJ

Zgodnie z aktami prawnymi¹⁸ obrona cywilna w Polsce to system o sprecyzowanych zadaniach, strukturach i formach działania. Jest zespolona ze wszystkimi szczeblami administracji państwowej i samorządowej, podmiotami gospodarczymi, organizacjami społecznymi oraz całym społeczeństwem¹⁹. Siłą obrony cywilnej ma być powszechność. Oznacza to, że wszyscy obywatele naszego kraju powinni uczestniczyć w ochronie ludności, która znalazła się w sytuacji zagrożenia²⁰. Obrona cywilna jest elementem systemu obronnego kraju i stanowi kompleks przedsięwzięć o charakterze planistycznym, organizacyjnym, szkoleniowym, inwestycyjnym, materiałowo-technicznym i zaopatrzeniowym. Częścią przygotowań obrony cywilnej jest także operacyjne przygotowanie infrastruktury na potrzeby rozwijania sił zbrojnych. W latach dziewięćdziesiątych działania te dotyczyły tylko sił własnych, a teraz konieczne jest przewidywanie ich także na rzecz „sił wsparcia” (na przykład zapewnienie warunków do przyjęcia na terytorium województwa sojusznicznych sił prewencyjnego wzmocnienia). Należy tu zaznaczyć, że w takich sytuacjach

¹⁴ Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 208; J. Gierszewski, *Pozamilitarne ogniwa ochronne państwa i ich miejsce w systemie obronnym*, [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie we współczesnym świecie*, cz. 1, red. M. Chrabkowski, C. Tatarczuk, J. Tomaszewski, WSAiB, Gdynia 2011 s. 51–52, 56–57.

¹⁵ M. Lorek, L. Pawlikowicz, K. Surowiec, *Bezpieczeństwo narodowe i wewnętrzne – teoria i praktyka na przykładzie wybranych zagadnień w Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, „Humanities and Social Sciences” XVIII/20 (2013), s. 89–93.

¹⁶ Por. P. Górski, *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, AON, Warszawa 2004, s. 10, 12–20.

¹⁷ Podstawą prawną w prawie Polskim jest Ustawa z 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (DzU nr 162, poz. 1117 ze zm.), Ustawa z 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium (DzU nr 93, poz. 1063 ze zm.).

¹⁸ Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. DzU 2012 nr 461), Rozporządzenie Rady Ministrów z 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (DzU nr 96, poz. 850).

¹⁹ K. Malak, *Bezpieczeństwo i obronność państwa*, MON, Warszawa 1998, s. 84; S. Koziej, *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 49–50.

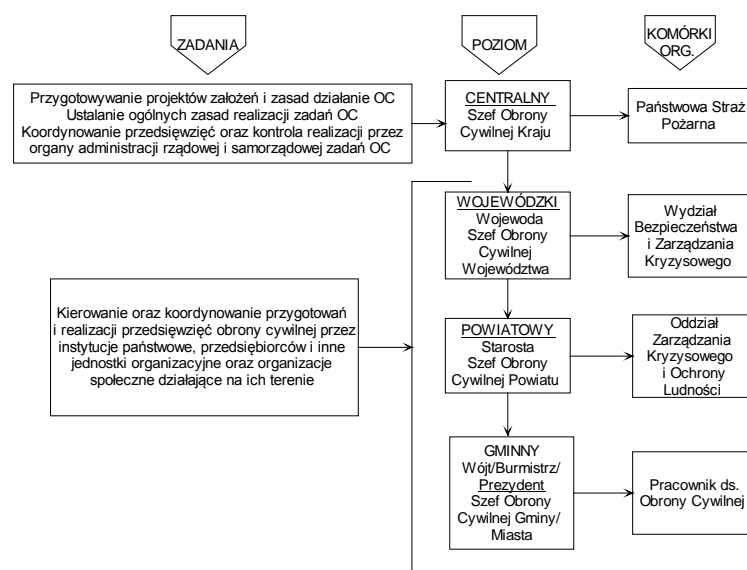
²⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (DzU nr 91, poz. 421).

wzrasta bezpośredni udział wojewody w tych przygotowaniach, a maleje rola ministrów, co wynika z charakteru zmian w gospodarce narodowej.

W okresie pokoju obrona cywilna współuczestniczy w ochronie ludności i środowiska naturalnego przed nagłymi i rozległymi zagrożeniami powstałymi w wyniku działania sił przyrody lub awarii obiektów technicznych, szczególnie przed tymi, które powodują skażenia toksycznymi środkami przemysłowymi, skażenia promieniotwórcze oraz katastrofalne pożary, zatopienia, huragany itp., organizuje system wczesnego ostrzegania i alarmowania oraz przygotowuje ludność do powszechnej samoobrony²¹. W razie wojny obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy, urzędów użyteczności publicznej, dóbr kultury oraz ratowania poszkodowanych i udzielanie im pomocy.

Centralnym organem właściwym w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju, którego na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych powołuje prezes Rady Ministrów. Terenowymi organami obrony cywilnej w administracji rządowej i samorządowej są wojewodowie, starostowie, wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast jako szefowie obrony cywilnej województw, powiatów, miast i gmin.

Szczegółowy zakres działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin oraz zasady i tryb kierowania, a także koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej reguluje „Rozporządzenie Rady Ministrów z 25 czerwca 2002 r.”²².

Rys. 3. Schemat organizacyjny obrony cywilnej (OC)

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnego doświadczenia z pracy w Wojsku Polskim i jednostkach samorządu terytorialnego, <http://www.oc.bip.mswia.gov.pl/oc/zadania-obrony-cywilne>.

²¹ Szerzej zob. J. Jedynak, *Rola i znaczenie ratownictwa w zarządzaniu kryzysowym*, [w:] *Zarządzanie kryzysowe w administracji*, red. R. Częścik, Z. Nowakowski, T. Plusa, J. Rajchel, K. Rajchel, Warszawa–Dęblin 2014, s. 319–332.

²² DzU nr 96, poz. 850.

Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi przeznaczonymi do wykonywania zadań obrony cywilnej są formacje obrony cywilnej składające się z oddziałów obrony cywilnej przeznaczonych do wykonywania zadań ogólnych lub specjalnych. Formacje obrony cywilnej mogą tworzyć także pracodawcy oraz organizacje społeczne. Wykonują one zadania obrony cywilnej w zakresie wynikającym z ich statusów i programów działania. Formacje tworzą, w drodze rozporządzenia, ministrowie, a wojewodowie, starostowie, wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast – w drodze zarządzenia, uwzględniając w szczególności: skalę zagrożeń, rodzaj formacji i ich przeznaczenie oraz stan osobowy i wewnętrzną strukturę organizacyjną²³.

Jednym z podstawowych dokumentów z zakresu obrony cywilnej w Polsce, opracowywany w celu ustalenia i przygotowania przedsięwzięć organizacyjnych i rzeczowych obrony cywilnej na okres zewnętrznego zagrożenia państwa i wojny, jest Plan obrony cywilnej. Plany te sporządzane są przez organy administracji rządowej i samorządowej, jednostki organizacyjne, instytucje oraz podmioty gospodarcze, na których ciąży obowiązek przygotowania i realizacji zadań obrony cywilnej. Celem planu jest zapewnienie systemowego, skoordynowanego i efektywnego działania w sytuacji zagrożenia, niezależnie od ich przyczyny oraz ustalenie zasad i procedur udzielania pomocy przez wyższy szczebel, a także podmioty zagraniczne²⁴. Plan powinien umożliwić sprawne osiągnięcie gotowości do realizacji skutecznej ochrony ludności w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. W planie określa się koncepcję działania obrony cywilnej na administrowanym terenie, podział obowiązków przy realizacji określonych zadań, w tym obowiązek przedstawienia standardowych procedur operacyjnych na okres zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. Plan obrony cywilnej odwołuje się w pewnych wypadkach do informacji zawartych w Planie zarządzania kryzysowego, o którym mowa w „Ustawie z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym”²⁵ w celu skoordynowanego i efektywnego działania w sytuacji zagrożenia, korelacji danych rzeczowo-materiałowych²⁶ i osobowych oraz informacji²⁷ wynikających z Planu operacyjnego funkcjonowania województwa, powiatu i gminy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny²⁸.

Plan obrony cywilnej zawiera w sobie uniwersalne cechy – modyfikuje liczbę uczestników proporcjonalnie do potrzeb, działa w każdej sytuacji, w dni wolne od pracy, niezależnie od warunków atmosferycznych i innych czynników, opiera się na rutynowych procedurach poszczególnych wykonawców, to znaczy nie zaburza ich codziennej, rutynowej pracy. To ostatnie jest warunkiem płynnego przechodzenia od pracy w warunkach normalnych do pracy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. Ważną zasadą jest pozostawienie podmiotom uczestniczącym w akcji możliwo-

²³ Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., art. 138.

²⁴ Szerzej zob. M. Pomykała, *Formy realizacji procesu planowania w zarządzaniu kryzysowym*, [w:] *Zarządzanie...*, s. 49–50.

²⁵ DzU nr 89, poz. 590 ze zm.

²⁶ M. Żmigrodzki, R. Żmigrodzki, A. Żebrowski, M. Michalczuk-Wlizło, *Zarządzanie kryzysowe w państwie*, Towarzystwo Naukowe Powszechne S.A., Warszawa 2012, s. 43.

²⁷ Szerzej zob. A. Gazda, T. Olejarz, G. Ostasz, *Komunikacja w zarządzaniu kryzysowym na poziomie gminy*, [w:] *Zarządzanie...*, s. 507–519.

²⁸ A. Skolimowska, *Planowanie cywilne jako element zarządzania kryzysowego*, [w:] *Planowanie cywilne w zarządzaniu kryzysowym*, red. W. Kitler, AON, Warszawa 2011, s. 60.

ści stworzenia własnych procedur, które są częściami składowymi planu obrony cywilnej. Szczegółowa treść planu obrony cywilnej powinna być oczywiście adekwatna do specyfiki jednostki organizacyjnej, która plan ten opracowuje.

Wzór. Plan obrony cywilnej²⁹

I. Plan główny:

1. zarządzenie szefa obrony cywilnej województwa, powiatu, gminy wprowadzające plan obrony cywilnej do stosowania,
2. arkusz uzgodnień,
3. karta aktualizacji planu obrony cywilnej,
4. spis aktów prawnych stanowiących podstawę do wprowadzenia i funkcjonowania planu,
5. wnioski z oceny zagrożenia czasu pokoju oraz charakterystyka zagrożeń na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny
 - a. położenie i krótka charakterystyka administrowanego terenu,
 - b. wykaz obiektów stwarzających potencjalne zagrożenie,
 - c. zestawienie substancji niebezpiecznych wykorzystywanych lub magazynowanych na administrowanym terenie,
 - d. wykaz obiektów użyteczności publicznej,
 - e. wykaz podmiotów leczniczych świadczących opiekę medyczną,
 - f. wnioski z oceny zagrożenia czasu pokoju,
 - g. wykaz zagrożeń wynikających z zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny,
6. zadania i obowiązki osób oraz podmiotów, którym powierzono realizację zadań obrony cywilnej oraz zestawienie zadań obrony cywilnej realizowanych przez jednostki organizacyjne na administrowanym terenie,
7. priorytety działań ratowniczych,
8. charakterystyka struktur i zasobów oraz analiza możliwości ich wykorzystania:
 - a. wykaz jednostek organizacyjnych obrony cywilnej i ich wyposażenie,
 - b. czas osiągnięcia gotowości do działania jednostek organizacyjnych obrony cywilnej,
 - c. wykaz sił współdziałających,
 - d. podział sił i środków na rejony działania,
9. ogólna koncepcja działania w okresie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny,
10. terminy i tryb aktualizacji planu.

II. Procedury postępowania:

- a. procedury związane z podnoszeniem gotowości obronnej, odnoszące się do czasu zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny.

III. Załączniki funkcjonalne:

1. monitorowanie zagrożeń, ostrzeżenie i alarmowanie,
2. kierowanie i łączność,
3. opieka medyczna,
4. odkażanie i inne podobne działania ochronne,

²⁹ Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z 27 grudnia 2011 r. w sprawie zasad opracowania planu obrony cywilnej województw, powiatów i gmin.

5. przygotowanie i organizowanie budowli ochronnych,
6. ratownictwo,
7. doraźne przywrócenie działania niezbędnych służb użyteczności publicznej,
8. doraźne grzebanie zmarłych,
9. pomoc w ratowaniu dóbr niezbędnych do przetrwania,
10. doraźna pomoc w przywróceniu i utrzymaniu porządku w strefach dotkniętych klęskami,
11. zestawienie potrzeb i plan zaopatrzenia w wodę,
12. inne rodzaje działalności.

IV. Informacje uzupełniające.

V. Inne dokumenty według decyzji organu sporządzającego plan.

4. ZAKOŃCZENIE

Podstawowym obowiązkiem państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa jego obywateli poprzez ustanawianie, wdrażanie w życie oraz kontrolowanie przestrzegania aktów prawnych i wykonawczych.

Nie ulega wątpliwości, że podstawową dziedziną bezpieczeństwa państwa jest obronność, na którą składa się wykorzystanie potencjału państwa (militarnego i niemilitarnego) do przeciwdziałania zagrożeniom kryzysu i wojny. Prowadzone analizy i oceny funkcjonowania SOP dowodzą, że jego permanentne doskonalenie wpływa na sprawność jego funkcjonowania, co podnosi poziom bezpieczeństwa³⁰.

Ważną rolę w realizacji zadań obronnych w podsystemie niemilitarnym odgrywa obrona cywilna. Obrona cywilna zakłada wykorzystanie sił i środków cywilnych w każdych okolicznościach. Obejmuje ona działania wszystkich cywilnych podmiotów prawa państwowego, w każdych okolicznościach i warunkach funkcjonowania państwa w celu gwarantowania życiowych wartości bezpieczeństwa narodowego³¹. Obrona cywilna odpowiada również za koordynację działań związanych z zarządzaniem kryzysowym w czasie pokoju, prowadzonych przy udziale środków cywilnych, jak i – w wypadku takiej potrzeby – wojskowych.

LITERATURA

- [1] Balcerowicz B., *Wybrane problemy obronności państwa*, AON, Warszawa 2007.
- [2] Brzeziński M., *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Elipsa, Warszawa 2009.
- [3] Gazda A., Olejarz T., Ostasz G., *Komunikacja w zarządzaniu kryzysowym na poziomie gminy*, [w:] *Zarządzanie kryzysowe w administracji*, red. R. Częścik, Z. Nowakowski, T. Płusa, J. Rajchel, K. Rajchel, Warszawa–Dęblin 2014.
- [4] Gierszewski J., *Pozamilitarne ogniwa ochronne państwa i ich miejsce w systemie obronnym*, [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie we współczesnym świecie*, cz. 1, red. M. Chrabkowski, C. Tatarczuk, J. Tomaszewski, WSAiB, Gdynia 2011.

³⁰ J. Pawłowski, *System obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *System obronny Rzeczypospolitej Polskiej (regulacje prawne)*, red. M. Zdziech, „Zeszyt Problemy, Towarzystwo Wiedzy Obronnej” 4/40 (2004), s. 17–18.

³¹ W. Kitler, *op. cit.*, s. 51.

- [5] Górski P., *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, AON, Warszawa 2004.
- [6] Jedynek J., *Rola i znaczenie ratownictwa w zarządzaniu kryzysowym*, [w:] *Zarządzanie kryzysowe w administracji*, red. R. Częścik, Z. Nowakowski, T. Płusa, J. Rajchel, K. Rajchel, Warszawa–Dęblin 2014.
- [7] Kitler W., *Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP*, Ergos, Warszawa 2002.
- [8] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (DzU 1997 nr 78, poz. 483).
- [9] Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2012.
- [10] Koziej S., *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 49–50.
- [11] Kukułka J., *Kształtowanie nowego ładu międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, UW, Warszawa 1997.
- [12] Lorek M., Pawlikowicz L., Surowiec K., *Bezpieczeństwo narodowe i wewnętrzne – teoria i praktyka na przykładzie wybranych zagadnień w Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, „Humanities and Social Sciences” XVIII/20 (2013).
- [13] Malak K., *Bezpieczeństwo i obronność państwa*, MON, Warszawa 1998.
- [14] Marczak J., *Powszechna ochrona i obrona narodowa*, [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, W. Jakubczak, AON, Warszawa 2008.
- [15] Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995.
- [16] Molek W., Stec K., Marciniak R., *Zarządzania kryzysowe w systemie kierowania bezpieczeństwem narodowym*, [w:] *Pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011/1.
- [17] *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń podsystemu niemilitarnego w systemie obronnym RP*, red. W. Kitler, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2006.
- [18] Nowakowska-Krystman A., Olearczyk S., *W poszukiwaniu źródeł sukcesu systemu obronnego państwa. Wstęp do badań*, „Bellona” XCIV/4 (2012).
- [19] Pawłowski J., *System obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *System obronny Rzeczypospolitej Polskiej (regulacje prawne)*, red. M. Zdziech, „Zeszyt Problemowy”, Towarzystwo Wiedzy Obronnej 4/40 (2004).
- [20] Pierwszy protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów (DzU 1992 nr 41, poz. 175).
- [21] Pomykała M., *Formy realizacji procesu planowania w zarządzaniu kryzysowym*, [w:] *Zarządzanie kryzysowe w administracji*, red. R. Częścik, Z. Nowakowski, T. Płusa, J. Rajchel, K. Rajchel, Warszawa–Dęblin 2014.
- [22] Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (DzU 1993 nr 91, poz. 421).
- [23] Rozporządzenie Rady Ministrów z 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (DzU 2002 nr 96, poz. 850).
- [24] Sienkiewicz-Małyjurek K., Niczyporuk Z.T., *Bezpieczeństwo publiczne – zarys problematyki*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2010.
- [25] Skolimowska A., *Planowanie cywilne jako element zarządzania kryzysowego*, [w:] *Planowanie cywilne w zarządzaniu kryzysowym*, red. W. Kitler, AON, Warszawa 2011.
- [26] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- [27] *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej – strategia sektorowa do strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, Warszawa 2009.

- [28] Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. DzU 2012 nr 461, ze zm.).
- [29] Ustawa z 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (DzU 1998 nr 162, poz. 1117 ze zm.).
- [30] Ustawa z 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium (DzU 1999 nr 93, poz. 1063 ze zm.).
- [31] Ustawa z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (DzU 2007 nr 89, poz. 590 ze zm.).
- [32] Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z 27 grudnia 2011 r. w sprawie zasad opracowania planu obrony cywilnej województw, powiatów i gmin.
- [33] Zamiar Z., Zamiar P., *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa militarnego państwa*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 4/162 (2011).
- [34] Żmigrodzki M., Żmigrodzki R., Żebrowski A., Michalczuk-Wlizło M., *Zarządzanie kryzysowe w państwie*, Towarzystwo Naukowe Powszechne S.A., Warszawa 2012.
- [35] <http://www.oc.bip.mswia.gov.pl/oc/zadania-obrony-cywilne>.

CIVIL DEFENSE IN DEFENSE SYSTEM OF THE COUNTRY

The purpose of this article is to pay attention to the civil defense as an integral part of the defense of the state – it is one of the pillars of the society and country preparation to the defense. In order to solve the present problem it was done the analysis of the research literature and regulatory documents related to the discussed issues and presented the selected issues related to the defense system of the state and civil defense. In the first part of the article the division of the state defense system consisting of three subsystems – directing, military and non-military was discussed. Within this third civil defense functions, and it is based on the Protocol Additional to the Geneva Conventions, ratified by Poland in 1991. The article defines the concept of civil defense, and presents the overall objective of the operation recorded in the law of universal duty to defend the Polish Republic with the task; civil protection, workplaces and public facilities, treasures, rescue and assist victims during the war, and cooperation in the fight against natural disasters and environmental hazards and removing their effects. The paper discusses the civil defense plan, which is to identify what types of events can cause danger to human life and health, for the environment or for other social values, as well as determine which action should be taken to in the shortest time possible to limit these risks, which in fact occur. Planning in the civil defense involves the whole public administration, covering the full range of threats.

Keywords: national security, non-military subsystem, civil defense

DOI: 10.7862/rz.2014.mmr.19

Tekst złożono w redakcji: kwiecień 2014

Przyjęto do druku: czerwiec 2014